

พุทธศาสตร์ : วิทยาศาสตร์ทางพระพุทธศาสนา Buddhist Studies : The science of Buddhism

พระครูภาวนาวิริยานุโยค วิ. (บุญยงค์ ถาวโร)^๑

บทคัดย่อ

ความรู้ที่เรียกว่าปัญญามี ๒ ชนิดในโลกนี้ ตามหลักในทางพระพุทธศาสนา กล่าวคือ พุทธศาสตร์ กับวิทยาศาสตร์ ซึ่งศาสตร์ทั้งสองนี้มีความแตกต่างกัน แต่สามารถนำมาบูรณาการกันได้ ดังนี้ พุทธศาสตร์เกิดจากความรู้ที่มีชื่อเรียกหลายอย่างเช่น ปัญญา ๓ วิชชา ๘ และมรรคมีองค์ ๘ เหล่านี้รวมเรียกว่า ความรู้ ซึ่งตรงข้ามกับความไม่รู้ที่เรียกว่า อวิชชา ซึ่งเป็นชื่อของหลักธรรมในปัจจุสมุปบาทสายเกิด ที่นำไปใช้กับทางโลกคือ วิทยาศาสตร์ เป็นกระบวนการเกิดสรรพสิ่ง แต่ว่า ถ้าเป็นสายด้นนั้นใช้ในทางธรรมหรือพุทธศาสนา เป็นกระบวนการดับของสรรพสิ่ง ถึงศาสตร์ทั้งสองจะแตกต่างกันแต่ก็รวมอยู่ให้หัวข้อธรรมเดียวกัน เพราะมีความสอดคล้องกัน คือ ความรู้ในทางโลกเกิดจากปัญญาในทางวิทยาศาสตร์ที่เรียกว่า ระเบียบวิธีวิจัย ซึ่งประกอบด้วยหลักการ ๔ อย่าง คือ ๑) ปัญหาการวิจัย ซึ่งตรงกับทุกขสัจในทางพุทธศาสตร์ ๒) ที่มาของปัญหา ซึ่งตรงกับสมุทัยสัจในทางพุทธศาสตร์ ๓) วิธีการแก้ปัญหา ซึ่งตรงกับทุกขนิโรธในทางพุทธศาสตร์ ๔) ทางออกจากปัญหา ซึ่งตรงกับทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาในทางพุทธศาสตร์ จากความสอดคล้องกันดังกล่าวนี้เอง นำไปสู่องค์ความรู้ใหม่ที่จะกล่าวต่อไปคือ พุทธวิทยาการหมายถึงวิทยาศาสตร์ทางพระพุทธศาสนา ซึ่งมีความหมายอยู่ ๒ ประการ คือ ๑) การนำเอาระเบียบวิธีของวิทยาศาสตร์เป็นเกณฑ์สร้างความรู้เรียกว่า ธรรมวิธี หรือ ธรรมวิทยา และ ๒) การนำเอาหลักการทางพุทธศาสตร์มาเป็นเกณฑ์ในการสร้างความรู้เรียกว่า พุทธวิธี หรือ พุทธวิทยา

คำสำคัญ: ศาสตร์, ความรู้, ความไม่รู้, พุทธวิทยาการ, พุทธวิทยา, ธรรมวิทยา.

^๑หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

Abstract

There are 2 fields of knowledge or wisdom in the world: Buddhism and Science. Both are different but can be integrated. Knowledge in Buddhism occurs from many sources, such as 3 wisdoms, 8 Vijja and the Noble Eightfold Path. The opposite side of knowledge is ignorance. Ignorance is an arising cause in Paticcasamuppada. That is used in the worldly science as the process of all living beings. The ignorance is the falling cause is used in Buddhism. Both sciences are different but share similarity, that is, the knowledge in the worldly science creates scientific wisdom called research methodology consisting of 4 main principles; problems or suffering in Buddhism, causes of problems or the cause of suffering, problem solving method or the way leading to the cessation of suffering and result of problem solving or the cessation of suffering. This agreement leads to the new body of called Buddhavidya or Science of Buddhism with 2 meanings; using science research methodology to search for knowledge in Buddhism called Dhamma method and using the Buddhist principles as the criteria in creating knowledge called Buddhist method.

Keywords: Science, knowledge, ignorance, Science of Buddhism, Buddhavidya, Dhammavidya

บทนำ

เมื่อกล่าวถึงศาสตร์แห่งความรู้แล้ว ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ปัญญาตถ วิปัสสติ จะมองเห็นอรรถชัดแจ้งด้วยปัญญา” เป็นสาเหตุให้ต้องเริ่มจากการนิยาม “ความรู้” ภาษาอังกฤษใช้คำว่า “Knowledge” ซึ่งความรู้ในที่นี้สามารถกินความได้มากมาย อย่างไรก็ตาม ศาสตร์ หรือภาษาอังกฤษใช้คำว่า “Science” ซึ่งเป็นระเบียบที่มีความรู้ และการค้นหาความรู้ นั้น ดังคำนิยาม คำว่า ศาสตร์ หมายถึง “ระบบการแสวงหาความรู้ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ และระบบวิชาความรู้ที่ได้จากวิธีการเช่นนั้น” (A system of acquiring knowledge based on scientific method) (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ๒๕๕๓: ๓๕) ทั้งนี้ เมื่อกล่าวถึงความรู้แล้ว ในทางพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับความไม่รู้เช่นเดียวกัน ในภาษาบาลีใช้คำว่า “อวิชชา” ซึ่งเป็นจุดกำเนิดหรือจุดเริ่มต้นปฏิเสธสมุปปบาท จะเห็นว่าพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับความรู้ชนิดที่ก่อให้เกิดปัญญา (Wisdom) แล้วนั้น ยังให้ความสำคัญกับความไม่รู้ หรือที่เรียกว่า “อวิชชา” ในฐานะของต้นสายของสายธารแห่งปฏิเสธสมุปปบาท ซึ่งหมายความว่า พุทธศาสตร์ สามารถเป็นได้ทั้ง “ศาสตร์แห่งความรู้” และ “ศาสตร์แห่งความไม่รู้” ด้วยในอีกทางหนึ่งกล่าวคือ เป็นการดีที่เราสามารถรู้ได้ว่าเราไม่รู้ อะไร เพื่อแก้ไขสิ่งเหล่านั้น ให้ดียิ่งๆ ขึ้นไป

ศาสตร์แห่งความรู้

ทั้งนี้ ศาสตร์แห่งความรู้ในทางพระพุทธศาสนานั้น หากพิจารณาด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ที่เรียกว่า “Scientific method” นั้น จะพบว่า พุทธศาสนามีความสอดคล้องตรงกันกับระเบียบวิธีวิจัย (Research methodology) โดยทั่วไป กล่าวคือ วิธีการใน

การทำความเข้าใจความรู้ต่างๆที่เกิดขึ้นนั้น สามารถพิจารณาเรื่องราวต่างๆได้จากปัญหาที่เกิดขึ้นมาในโลกร่วมสมัย อันจะนำไปสู่ความรู้ชนิดใหม่ๆขึ้น นั้นหมายความว่า เราสามารถเทียบเคียงระเบียบวิธีวิจัยทางวิทยาศาสตร์ได้กับหลักการอันสำคัญในทางพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า “อริยสัจ ๔” (The Four Noble Truths) กล่าวคือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ทั้งนี้สามารถเทียบเคียงได้ในเบื้องต้นว่า ทุกข์ ก็คือที่มาและความสำคัญของปัญหา

การมีปัญญามีความสำคัญอย่างยิ่ง เพื่อให้เกิดความรู้แจ้งในสิ่งต่างๆ ดังปรากฏพุทธพจน์ อันได้แก่ “ปัญญาชีวิ ชีวิตมาหุ เสฏฺฐํ ปราชญ์ว่า ชีวิตที่อยู่ด้วยปัญญา ประเสริฐสุด” หรือ “ปัญญา ว ธเนน เสยโย ปัญญา แล ประเสริฐกว่าทรัพย์” ซึ่งการหาความรู้ หรือการเพิ่มเติมปัญญาในทางพระพุทธศาสนานั้น เป็นไปตามหลักคำสอนที่เรียกว่า หลักปัญญา ๓ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), ๒๕๕๔: ๙๖) ซึ่งหมายถึง ความรอบรู้ ความรู้ทั่ว ความรู้ซึ่งปรากฏรายละเอียดประกอบหลักปัญญา ๓ ได้แก่ ๑) จินตามยปัญญา คือ ปัญญาที่เกิดจากการคิดพิจารณา ปัญญาสืบแต่โยนิโสมนิการที่ตั้งขึ้นในตนเอง ๒) สุตมยปัญญา คือ ปัญญาเกิดจากการสดับเล่าเรียน ปัญญาสืบแต่ปรโตโฆสะ ๓) ภาวนามยปัญญา คือ ปัญญาเกิดจากการปฏิบัติบำเพ็ญ ปัญญาสืบแต่ปัญญาสองอย่างแรกแล้วหมั่นมนสิการในประดาสภาวะธรรม

นอกจากหลักปัญญา ๓ แล้ว ศาสตร์แห่งความรู้ในทางพระพุทธศาสนา ยังมีส่วนที่เรียกว่า ศาสตร์แห่งความรู้แจ้ง หรือศาสตร์แห่งความรู้วิเศษ ที่ภาษาอังกฤษเรียกว่า “Supernormal knowledge” ซึ่งปรากฏอยู่ในวิชา ๘ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), ๒๕๕๔: ๒๑๗-๒๑๘.) ได้แก่ ๑) วิปัสสนาญาณ คือ ญาณในวิปัสสนา ญาณที่เป็นวิปัสสนา

กล่าวคือ ปัญญาที่พิจารณาเห็นสังขาร คือนามรูปโดยไตรลักษณ์ มีต่างกันออกเป็นชั้นๆ ต่อเนื่องกัน ๒) มโนมยิทธิ คือ ฤทธิ์สำเร็จด้วยใจ ฤทธิ์ทางใจ คือนิรมิตกายอื่นนอกจากกายนี้ ดุจชักไล่จากหญ้าปล้อง ชักตาบจากฝัก หรือชักงูออกจากคราบ ๓) อิทธิวิชา หรืออิทธิวิธี คือ แสดงฤทธิ์ต่างๆ ได้ ๔) ทิพพโสต คือ หูทิพย์ ๕) เจโตปริยญาณ คือ ความรู้ที่กำหนดใจผู้อื่นได้ ๖) ปุพเพนิวาสานุสสติ คือ ระลึกชาติได้ ๗) ทิพพจักขุ คือ ตาทิพย์ ๘) อาสวักขยญาณ คือ ความรู้ที่ทำให้สิ้นอาสวะ

ทั้งนี้ ความรู้วิเศษในทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึง ความรู้ที่ทำให้สิ้นอาสวะได้ ซึ่งมีหนทางในการปฏิบัติอันพอดีที่จะนำไปสู่จุดหมายแห่งความหลุดพ้นเป็นอิสระได้ เรียกว่า อัญ्ञัณคิคมรรค หรือเรียกว่า มรรคมืองค์ ๘ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), ๒๕๕๔: ๒๑๕) หรือเรียกอย่างเต็มรูปแบบได้ว่า อริยอัญ्ञัณคิคมรรค แปลว่า “ทางมืองค์แปดประการอันประเสริฐ” ประกอบด้วย ๑) สัมมาทิฏฐิ คือ ความเห็นชอบ ได้แก่ ความรู้หรือวิสัย ๔ หรือเห็นไตรลักษณ์ หรือรู้อกุศลและอกุศลมูลกับกุศลและกุศลมูล หรือเห็นปฏิจกสมุปบาท ๒) สัมมาสังกัปปะ คือ ดำริชอบ ได้แก่ เนกขัมมสังกัปปะ อพยาบาทสังกัปปะ อวิหิงสาสังกัปปะ ๓) สัมมาวาจา คือ เจรจาชอบ ได้แก่ วจีสุจจริต ๔ ๔) สัมมากัมมันตะ คือ กระทำชอบ ได้แก่ กายสุจจริต ๓ ๕) สัมมาอาชีวะ คือ การเลี้ยงชีพชอบ ได้แก่ เว้นมิจฉาชีพ ประกอบสัมมาชีพ ๖) สัมมาวายามะ คือ พยายามชอบ ได้แก่ ปธาน หรือสัมปปธาน ๔ ๗) สัมมาสติ คือ ระลึกชอบ ได้แก่ สติปัญฐาน ๔ ๘) สัมมาสมาธิ คือ ตั้งจิตมั่นชอบ ได้แก่ ฌาน ๔

มรรคมืองค์ ๘ นี้ เป็นอริยสัจ และได้ชื่อว่า เป็นมัชฌิมาปฏิปทา แปลว่า ทางสายกลาง เพราะเป็นข้อปฏิบัติอันพอดีที่จะนำไปสู่

จุดหมายแห่งความหลุดพ้นและอิสระ ดับทุกข์ปลอดปัญหา อย่างไรก็ตาม พระพุทธศาสนาได้ให้ความสำคัญต่อความไม่รู้ด้วยเช่นกัน ดังจะได้กล่าวต่อไป

ศาสตร์แห่งความไม่รู้

เมื่อกล่าวถึงความไม่รู้แล้ว ปรากฏพุทธพจน์จำนวนมากที่กล่าวถึง ความไม่รู้ หรือความไม่มีปัญญา อันได้แก่ “ทาโสว ปญญัสสยสสสิ พาโล อตเถสุ ชาเตสุ ตถาวีธสุ คนโงถึงมียศก็กลายเป็นทาสของคนมีปัญญา เมื่อเรื่องราวต่างๆเกิดขึ้น” หรือ “เอตมปิ ทิสวาน อหิ วทามิ ปญญิว เสยโย น ยศสสิ พาโล ข้าพเจ้ามองเห็นเหตุผลนี้ จึงกล่าวว่า คนมีปัญญาประเสริฐกว่า คนโงถึงจะมียศก็หาประเสริฐไม่”

อย่างไรก็ตาม ความไม่รู้ในทางพระพุทธศาสนาล้วนเกิดจากอวิชชา ดังนั้น ในบทความนี้ จึงอธิบายความไม่รู้จากฐานของปฏิจกสมุปบาท (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), ๒๕๕๔: ๒๕๒-๒๕๔) คือ การเกิดขึ้นพร้อมแห่งธรรมทั้งหลาย เพราะอาศัยกัน ธรรมที่อาศัยกันเกิดขึ้นพร้อมกัน หรือการที่สิ่งทั้งหลายอาศัยกันๆ จึงเกิดมีขึ้น ซึ่งจุดเริ่มต้นของศาสตร์แห่งความไม่รู้ในทางพระพุทธศาสนา โดยเริ่มจากอธิบายต้นไปหาปลายอย่างนี้ เรียกว่า อนุโลมเทศนา หรือเรียกได้อีกอย่างหนึ่งว่า วงล้อหรือวงจรแห่งภพ ได้แก่ ๑) อวิชชา คือ ความไม่รู้ กล่าวคือ ความไม่รู้ในอริยสัจ ๔ กล่าวตามนัยของอภิธรรมว่า อวิชชา ๘ ๒) สังขาร ได้แก่ สภาพปรุงแต่ง ได้แก่ สังขาร ๓ หรือ อภิสังขาร ๓ ๓) วิญญาน คือ ความรู้แจ้งทางอารมณ์ ได้แก่ วิญญาน ๖ ๔) นามรูป นามและรูป ได้แก่ เวทนา สัญญา เจตนา ผัสสะ มนสิการ ๕) สฬายตนะ คือ อายตนะ ๖ กล่าวคือ อายตนะภายใน ๖ ๖) ผัสสะ คือ ความกระทบ ความประจวบ ได้แก่ สัมผัส ๖ ๗) เวทนา คือ ความ

เสวยอารมณ์ ได้แก่ เวทนา ๖ ๘) ตัณหา คือ ความทะยานอยาก ได้แก่ ตัณหา ๖ มีรูปตัณหา เป็นต้น กล่าวคือ ตัณหาในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในสัมผัสทางกาย และในธรรมารมณ์ ๙) อุปาทาน คือ ความยึดมั่น ได้แก่ อุปาทาน ๔ ๑๐) ภพ คือ ภาวะของชีวิต ได้แก่ ภพ ๓ กรรม ภพ (ภพคือกรรม) กับ อุปัตติภพ (ภพคือที่อุปัติ) ๑๑) ขาติ คือ ความเกิด ได้แก่ ความปรากฏแก่ขันธทั้งหลาย การได้อายตนะ และ ๑๒) ชรามรณะ คือ ความแก่และความตาย ได้แก่ ชรา (ความเสื่อมอายุ, ความเสื่อมอินทรีย์) กับมรณะ (ความขาดชีวิตินทรีย์) (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), ๒๕๕๔: ๒๕๒-๒๕๔)

นอกจากนี้แล้ว การแสดงย้อนกลับจากปลายมาหาต้นก็สามารถกระทำได้ เรียกว่า ปฏิโลมเทศนา หรือปฏิโลมปฏิจสุมุปาท หากเกิดความไม่รู้ขึ้น ปัญญาจะทำหน้าที่เป็นเครื่องมืออันสำคัญในการปกป้องตนเองจากความไม่รู้เหล่านั้น ดังพุทธศาสนสุภาษิตที่ว่า “ปัญญา เจริญ ปสาสติ ปัญญาเป็นเครื่องปกครองตัว” หรือแม้ในยามตกที่นั่งลำบากหรือเกิดความทุกข์ ปัญญาจะทำหน้าที่พาผู้ที่ประสบความทุกข์ ออกจากความทุกข์ดังกล่าว พร้อมทั้งปัญญายังทำหน้าที่ในการแสวงหาความสุขด้วย เฉกเช่น พุทธพจน์ที่ว่า “ปัญญาสहिโต นโร อธิ ทุกฺขํ สุขํ นิ วินฺทติ คนมีปัญญา ถึงแม้ตกทุกข์ ก็ยังหาสุขพบ”

พุทธศาสนาในฐานะระเบียบวิธีวิจัย

พระพุทธศาสนานอกจากจะเป็นระเบียบปฏิบัติในวิถีชีวิตประจำวันแล้ว ยังเปรียบเสมือนเครื่องมืออันสำคัญในการเข้าหาความจริงอันสูงสุดแห่งชีวิตด้วย หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า เป็นศาสตร์ที่มีการศึกษาตามวิธีการสากล (The methods of international scientific learning) (Venerable W. Rahula, 2011: ix) ซึ่ง

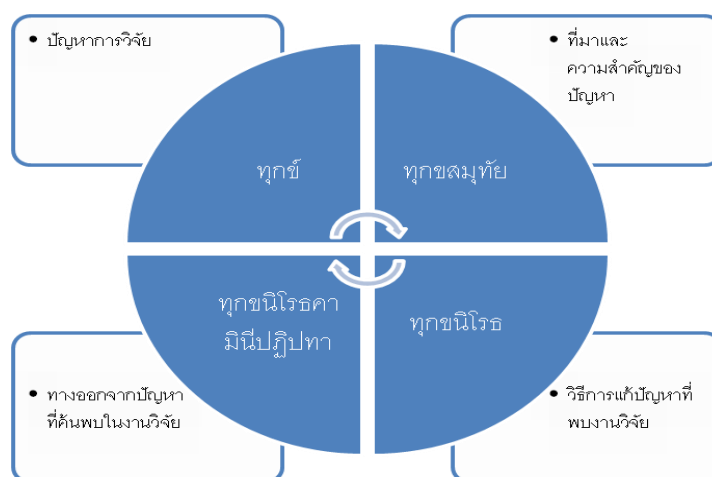
การศึกษาดังกล่าวมีรากฐานคำสอนมาจากกาลามสูตรไว้ว่า “ลำดับนั้น พวกกาลามะชาวเกสปุตตนิคมเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ บางพวกถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร บางพวกสนทนาปราศรัยพอเป็นที่บันเทิงใจพอเป็นที่ระลึกถึงกันแล้วนั่ง ณ ที่สมควร บางพวกประนมมือไหว้ไปทางที่พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ แล้วนั่ง ณ ที่สมควร บางพวกประกาศชื่อและโคตรแล้วนั่ง ณ ที่สมควร บางพวกนั่งนิ่งอยู่ ณ ที่สมควร พวกกาลามะชาวเกสปุตตนิคมผู้นั่ง ณ ที่สมควรได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมา ยังเกสปุตตนิคม แสดงประกาศวาตะของตนเท่านั้น แต่กระหกระเทียบ ดูหมิ่น กล่าวข่มวาตะของผู้อื่นทำให้ไม่น่าเชื่อถือ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ มีสมณพราหมณ์อีกพวกหนึ่งมา ยังเกสปุตตนิคม แสดงประกาศวาตะของตนเท่านั้น แต่กระหกระเทียบดูหมิ่น กล่าวข่มวาตะของผู้อื่นทำให้ไม่น่าเชื่อถือ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ทั้งหลายมีความสงสัยลังเลใจในสมณพราหมณ์เหล่านั้นว่า บรรดาท่านสมณพราหมณ์เหล่านั้น ใครพูดจริง ใครพูดเท็จ

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า กาลามชนทั้งหลาย ก็สมควรที่ท่านทั้งหลายจะสงสัยสมควรที่จะลังเลใจ ท่านทั้งหลายเกิดความสงสัยลังเลใจในฐานะที่ควรสงสัยอย่างแท้จริง มาเกิดกาลามะทั้งหลาย ท่านทั้งหลาย อย่าปลงใจเชื่อด้วยการฟังตามกันมา (มา อนุสสเวน) อย่าปลงใจเชื่อด้วยการถือสืบๆ กันมา (มา ปรมปราย) อย่าปลงใจเชื่อด้วยการเล่าลือ (มา อิติกราย) อย่าปลงใจเชื่อด้วยการอ้างตำราหรือคัมภีร์ (มา ปิฎกสมุปาเทน) อย่าปลงใจเชื่อเพราะตรรกะ (การคิดเอาเอง) (มา ตกฺกเหตุ) อย่าปลงใจเชื่อเพราะการอนุমান (มา นยเหตุ) อย่าปลงใจเชื่อด้วยการคิดไตร่ตรองตามแนวเหตุผล (มา อาการปริวิตกฺเคน) อย่าปลงใจเชื่อเพราะเข้าได้กับ

ทฤษฎีที่พินิจไว้แล้ว (มา ทิฏฐินิฆมานชนตียา) อย่าปลงใจเชื่อเพราะมองเห็นรูปลักษณะน่าจะเป็นไปได้ (มา ภพพรูปตาย) อย่าปลงใจเชื่อเพราะนับถือว่า ท่านสมณะนี้เป็นครูของเรา (มา สมโณ โน ครูติ) กาลามะทั้งหลาย เมื่อใด ท่านทั้งหลายพึงรู้ด้วยตนเองเท่านั้นว่า “ธรรมเหล่านี้เป็นอกุศล ธรรมเหล่านี้มีโทษ ธรรมเหล่านี้ผู้รู้ดีเตียน ธรรมเหล่านี้ที่บุคคลถือปฏิบัติบริบูรณ์แล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อไม่เกื้อกูล เพื่อทุกข์” เมื่อนั้น ท่านทั้งหลายควรละ (ธรรมเหล่านั้น) เสีย” (ดู

รายละเอียดใน อง.ตัก. (ไทย) ๒๐/๖๖/๒๕๖-๒๕๗)

จากการศึกษาวิเคราะห์หลักการที่ปรากฏในกาลามสูตรข้างต้น แสดงให้เห็นวิธีการในการเข้าถึงความจริง ซึ่งเรียกว่า วิธีการแห่งปัญญา (The method of wisdom) นอกจากนี้แล้ว ระเบียบวิธีการวิจัยในยุคสมัยปัจจุบัน ซึ่งนับว่าเป็นวิธีการที่เป็นไปตามระเบียบวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งสามารถเปรียบเทียบได้กับหลักอริยสัจ ๔ ได้สอดคล้องและลงตัวยิ่ง ดังแผนภาพ

ภาพแสดงความสัมพันธ์ระหว่างอริยสัจ ๔ กับระเบียบวิธีวิจัยสมัยใหม่

จากแผนภาพดังกล่าวข้างต้นจะพบความสัมพันธ์อันแนบแน่นระหว่างอริยสัจ ๔ กับระเบียบวิธีวิจัยสมัยใหม่ ได้แก่ หากพิจารณาระเบียบวิธีวิจัยที่ใช้โดยทั่วไปในงานวิชาการแล้ว จะพบขั้นตอนในการทำวิจัยอยู่ ๔ ขั้นตอนหลักอันได้แก่

๑. ปัญหาการวิจัย หรือภาษาการวิจัยเรียกว่า Research questions แปลเป็นภาษาไทยได้ว่า คำถามในการวิจัย จะพบว่าตรง

กับทุกข์ในอริยสัจ ๔ อันเป็นความทุกข์ หรือสภาพที่ทนได้ยาก สภาพที่บีบคั้น ขัดแย้ง บกพร่อง ขาดแก่สารและความเที่ยงแท้ ไม่ให้ความพึงพอใจแท้จริง ได้แก่ชาติ ชรา มรณะ การประจวบกับสิ่งอันไม่เป็นที่รัก การพลัดพรากจากสิ่งที่รัก ความปรารถนาไม่สมหวัง ซึ่งสิ่งเหล่านี้เองเป็นขั้นตอนแรกในการทำวิจัย นั่นก็คือการแสวงหาปัญหาที่พบในสังคมปัจจุบัน เพื่อนำมาตั้งเป็นคำถามในการวิจัย

๒. ที่มาและความสำคัญของปัญหา หรือภาษาการวิจัยเรียกว่า Statement of problems หรือ Research problems จะพบว่าตรงกับ ทุกขสมุทัยในอริยสัจ ๔ อันเป็น เหตุเกิดแห่งทุกข์ สาเหตุให้เกิดทุกข์ ใน ภาษาอังกฤษเรียกว่า the cause of suffering หรือ origin of suffering โดยในการวิจัยนั้น การเริ่มต้นหาที่มาและความสำคัญด้วยการ ทบทวนวรรณกรรม (Literature review) หรือ การออกเดินทางไปประสบกับปัญหาและตั้ง คำถามกับปัญหาเหล่านั้น พร้อมทั้งดำเนินแสดง หาสาเหตุอันทำให้เกิดความทุกข์เหล่านั้น

๓. วิธีการแก้ปัญหาในการวิจัย หรือ ภาษาการวิจัยเรียกว่า Finding the resolutions สามารถเริ่มอธิบายได้จากการ ค้นพบข้อเท็จจริงจากปัญหาที่ได้ตั้งคำถามไว้ในการวิจัยตามขั้นตอนของ การรวบรวมข้อมูล (Data collection) การเก็บข้อเท็จจริง (Fact finding) การวิเคราะห์ข้อมูล (Analysis the data) รวมถึงการสังเคราะห์ข้อมูล (Synthesis the data) เพื่อนำไปสู่การหาทางออกจากปัญหา ที่เรียกว่า Resolution ซึ่งตรงกับทุกขนิโรธ อัน หมายถึง ความดับทุกข์ คือ ภาวะที่ตัดขาดดับสิ้น ไป ภาวะที่เข้าถึงเมื่อกำจัดอวิชชา สำรอกตัณหา สิ้นแล้ว ไม่ถูกย้อม ไม่ติดข้อง หลุดพ้น สงบ ปลอดภัย และเป็นอิสระ

๔. ทางออกจากปัญหาในการวิจัย หรือภาษาการวิจัยเรียกว่า The resolution of research and recommendation ซึ่งเป็น ขั้นตอนของการสรุปการศึกษาและเสนอทางออก เพื่อแก้ปัญหาที่เป็นโจทย์การวิจัย ซึ่งตรงกับ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอันหมายความว่า ปฏิปทาที่นำไปสู่ความดับแห่งทุกข์ ข้อปฏิบัติให้ ถึงความดับแห่งทุกข์ ได้แก่ อริยอัฏฐังมัจฉิกมรรค หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า มัชฌิมาปฏิปทา แปลว่า “ทางสายกลาง” (The middle way)

ทั้งนี้ ปรากฏพุทธภาษิตที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยอยู่หลายพุทธพจน์ด้วยกัน อันได้แก่ “โยนิโส วิจิเน ธมเม พิงวิจัยเรื่องราวให้ตลอด สายถึงต้นตอ” และพระพุทธรองค์ได้เสนอ เครื่องมือในการทำวิจัยที่ดีที่สุดไว้ได้แก่ ปัญญา ดังภาษิตที่ว่า “ปัญญา สุตวินิจฉินิ ปัญญาเป็น เครื่องวินิจฉัยสิ่งที่ได้เล่าเรียน” พร้อมทั้งเสนอ วิธีการเข้าถึงปัญญาหรือความรู้เหล่านั้นด้วย “สากจฺญา ปญฺญา เวทิตพฺพา ปญฺญารู้ได้ด้วยการ สนทนา” หรือ “สุสุสุสํ ลภเต ปญฺญํ รู้จักฟัง ย่อม ได้ปัญญา” หรือ “นตถิ ปญฺญา อมาโยโน ปญฺญา ไม่มี แก้วผู้ไม่พินิจ”

จากการศึกษาพบว่า พุทธศาสนานอกจากจะเป็นตัวแบบของการดำเนินวิถีชีวิตประจำวันของชีวิตมนุษย์แล้ว ยังเป็นตัวแบบ ในการหาทางดับทุกข์ รวมทั้งการเป็นรูปแบบที่ ถือได้ว่ามีความสำคัญมากในการพัฒนาระเบียบ วิธีวิจัย เพราะพระพุทธศาสนาเป็นศาสตร์แห่งการ ดับทุกข์ (Buddhism is the science of ending suffering) หากพิจารณาอริยสัจ ๔ ใน ฐานะของระเบียบวิธีการทางวิทยาศาสตร์แล้ว จะพบว่า อริยสัจ ๔ อาจเรียกได้ว่า ระเบียบวิธี วิจัยทางพระพุทธศาสนา (The Buddhist Research Methodology) :ซึ่งมีการนำเสนอ การบูรณาการระหว่างศาสตร์สมัยใหม่กับ พระพุทธศาสนาไว้ ๒ วิธีด้วยกัน กล่าวคือ พุทธ วิธีและธรรมวิธี ซึ่งจะได้กล่าวต่อไป

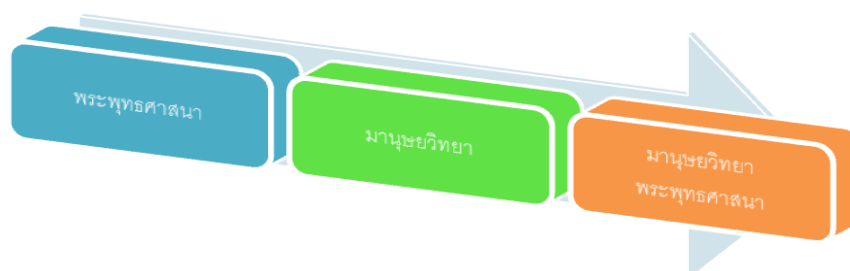
พุทธวิธี (Buddhology)

พุทธวิธี เป็นวิธีการปรับศาสตร์ สมัยใหม่เข้าหาพระพุทธศาสนา โดยวิชาพุทธ ศาสตร์ (Buddhist studies) เรียกอีกอย่างหนึ่ง ว่า พุทธวิทยาหรือพุทธโทยี (Buddhology) นิยมใช้เพื่อการบูรณาการหรือผสมผสานระหว่าง พระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ที่มีสาขา ต่างๆมากมาย คือ ใช้องค์ความรู้ของศาสตร์

หลายศาสตร์มาช่วยอธิบายให้พระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือในการเข้าถึงคนสมัยใหม่ รวมทั้งเป็นที่ยอมรับในวงกว้างมากขึ้นไป กล่าวคือ พุทธวิธี คือ จะใช้หลักในพระพุทธศาสนาเป็นตัวตั้ง แล้วนำองค์ความรู้ในศาสตร์สมัยใหม่มาเป็น

ส่วนประกอบเสริมการอธิบาย อันเป็นสาเหตุให้พระพุทธศาสนามีความทันสมัย (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ๒๕๕๓: ๕๓-๕๔) ดังแสดงในภาพ

ภาพแสดงการบูรณาการระหว่างพระพุทธศาสนากับมานุษยวิทยา

ภาพแสดงการบูรณาการระหว่างพระพุทธศาสนากับการบริหารการศึกษา

ภาพแสดงการบูรณาการระหว่างพระพุทธศาสนากับปรัชญา

ภาพแสดงการบูรณาการระหว่างพระพุทธศาสนากับเศรษฐศาสตร์

ภาพแสดงการบูรณาการระหว่างพระพุทธศาสนากับรัฐศาสตร์

ธรรมวิธี (Dhammology)

ธรรมวิธี เป็นการปรับ พระพุทธศาสนาเข้าหาศาสตร์สมัยใหม่ คือใช้ ศาสตร์สมัยใหม่เป็นตัวตั้งแล้วนำหลักธรรม ในทางพระพุทธศาสนาเป็นตัวช่วยเสริมให้เกิด ความสมบูรณ์ด้วยมิติทางศีลธรรมในทางศาสนา วิธีการแบบนี้เรียกว่า การศึกษาแบบธรรม

ประยุกต์หรือที่เรียกว่า ธรรมวิทยา หรือธรรม โมโลยี (Dhammology) (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ๒๕๕๓: ๕๔-๕๕)

วิธีการนี้ช่วยให้ธรรมเป็นอากาโศกคือ ไม่มีความล้าสมัย เพราะสามารถปรับเข้ากับชีวิต สมัยใหม่ พร้อมทั้งสามารถนำศีลธรรมกลับมาสู่ โลกอีกด้วย ดังตัวอย่างในภาพต่อไปนี้

บทสรุป

พุทธศาสนานั้นเป็นทั้งเครื่องมือและ ระเบียบวิธีวิจัย และความจริงที่มีค่าสูงสุดใน ตัวเอง อย่างไรก็ตาม ปัญญาซึ่งเป็นสิ่งที่มี ความสำคัญในทางพระพุทธศาสนา ดังปรากฏ สุภาษิตดังนี้ “โยคา เว ชายเต ภฺรึ ปัญฺญา ย่อม เกิดเพราะการใช้” หรือ “ปญฺญํ นปฺมชฺเชยฺย ไม่

”

พึงละเลยการใช้ปัญญา” ดังนั้น การเข้าถึง ความรู้ในศาสตร์ต่างๆ ย่อมทำให้เกิดปัญญาได้ และยังสามารถทำให้เกิดความบริสุทธิ์ขึ้นในตัว คนขึ้นอีกประการหนึ่ง ดังเช่นพุทธสุภาษิตที่ กล่าวไว้ว่า “ปญฺญา ย ปริสุขมฺมิตฺติ คนย่อมบริสุทธิ์ ด้วยปัญญา

บรรณานุกรม

- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **วิธีบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). **อมฤตพจนานุกรมพุทธศาสนสุภาษิต**. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก, ๒๕๕๗.
- _____. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๒๑. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก, ๒๕๕๔.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**, กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- Donald S. Lopez Jr. and Robert E. Buswell Jr. **The Princeton Dictionary of Buddhism**. Princeton and Oxford: Princeton University Press. 2014.
- Venerable W. Rahula. **What the Buddha Taught**. Bangkok: Haw Trai, 2011.